

ҚАСДАН БАДАНГА ОҒИР ШИКАСТ ЕТКАЗИШ.

Жиноят ишлари бўйича

Шахрисабз туман суди тергов судьяси

С.Ф.Ботиров.

Инсон ҳаёти ва соғлиғи ҳар қандай демократик давлатнинг энг муҳим ҳимоя қилинадиган қадриятларидан бири ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасида ҳам фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи ва дахлсизлигини таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида эътироф этилган. Шу сабабли жиноят қонунчилигида шахснинг соғлиғига қарши қаратилган ҳар қандай тажовуз учун жавобгарлик белгиланган.

Шахснинг соғлиғига зарар етказувчи ҳар қандай ижтимоий хавfli қилмиш жиноят деб топилади ва бунга нисбатан жиноий жавобгарлик белгиланган. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида соғлиққа қарши жиноятлар алоҳида тартибда мустақамланган.

- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 104 модда — қасддан баданда оғир шикаст етказиш;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 105 модда — қасддан баданда ўртача оғир шикаст етказиш;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 109 модда — қасддан баданда енгил шикаст етказиш;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 110 модда — қийнаш;
- Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 111 модда — эҳтиётсизлик орқасида баданда оғир ёки ўртача оғир шикаст етказиш.

Соғлиққа қарши жиноятлар ичида қасддан баданда оғир шикаст етказиш жинояти хавfliлиги жиҳатидан алоҳида ўринга эга. Чунки бундай қилмиш натижасида жабрланувчининг ҳаёти хавф остида қолиши, меҳнат қобилияти йўқолиши ёки тана аъзолари фаолиятининг бузилиши мумкин. Ушбу жиноят жамиятда зўравонликнинг кучайишига, фуқаролар хавфсизлигининг бузилишига ва ҳуқуқий тартиботга салбий таъсир кўрсатади.

Шу муносабат билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида қасддан баданда оғир шикаст етказиш учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

Жиноят кодексининг 104-моддасига кўра, содир этилган пайтда ҳаёт учун хавfli бўлган ёки кўриш, эшитиш, сўзлаш қобилиятининг йўқолишига, бирор аъзонинг фаолияти тамоман йўқолишига, руҳий касалликка, ҳомиланинг тушишига ёхуд умумий меҳнат қобилиятининг камида учдан бир қисмини йўқотишга сабаб бўлган шикастлар оғир тан жароҳати деб ҳисобланади.

Мазкур жиноятнинг объекти инсон соғлиғи ҳисобланади. Жиноят натижасида жабрланувчининг организмига оғир зарар етади ва айрим ҳолларда унинг ҳаёти хавф остида қолади.

Жиноятнинг объектив томони турли хил зўравонлик ҳаракатлари орқали намоён бўлади. Масалан:

- пичоқ билан тан жароҳати етказиш;
- ўқотар қурол ишлатиш;
- оғир буюм билан уриш;
- заҳарлаш;
- бошқа хавфли усуллар орқали соғлиққа зарар етказиш.

Субъектив томондан ушбу жиноят қасд билан содир этилади. Айбдор ўз ҳаракатининг ижтимоий хавфли эканлигини англайди ва оғир оқибат келиб чиқишини билган ҳолда ҳаракат қилади. Қасд тўғри ёки эгри шаклда бўлиши мумкин.

Мазкур жиноятнинг субъекти 14 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади. Бу ҳолат ушбу жиноятнинг ижтимоий хавфи юқори эканлигини кўрсатади.

Шундай қилиб, қасддан баданда оғир шикаст етказиш жинояти инсон соғлиғи ва ҳаётига жиддий хавф туғдирувчи, юқори ижтимоий хавфли қилмиш ҳисобланади ҳамда қонунчиликда унга нисбатан қатъий жавобгарлик чоралари белгиланган.

Оғир тан жароҳатини тўғри аниқлаш жиноятни квалификация қилишда муҳим аҳамиятга эга. Чунки етказилган шикастнинг даражасига қараб жиноятнинг тури ва унга нисбатан қўлланиладиган жазо белгиланади. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексида оғир тан жароҳатининг асосий мезонлари аниқ кўрсатиб ўтилган.

Қонунчиликка кўра, қуйидаги ҳолатлар оғир тан жароҳати деб баҳоланади:

- содир этилган пайтда ҳаёт учун хавфли бўлган шикастлар;
- кўриш қобилиятининг йўқолиши;
- эшитиш қобилиятининг йўқолиши;
- сўзлаш қобилиятининг йўқолиши;
- бирор аъзонинг фаолияти тамоман йўқолиши;
- рухий касалликка дучор бўлиш;
- ҳомиланинг тушиши;
- умумий меҳнат қобилиятининг камида учдан бир қисмини йўқотиш;
- юзнинг тузалмас даражада хунуклашиши.

Ҳаёт учун хавфли шикастларга бош мия жароҳатлари, ички аъзоларнинг оғир шикастланиши, кўп қон йўқотиш ҳолатлари ва бошқа оғир оқибатларга

олиб келувчи жароҳатлар киради. Бундай ҳолларда жабрланувчининг ҳаёти бевосита хавф остида қолади.

Кўриш, эшитиш ёки сўзлаш қобилиятининг йўқолиши инсоннинг нормал ҳаёт фаолиятига жиддий салбий таъсир кўрсатади. Шу сабабли қонунчилик бундай оқибатларни оғир тан жароҳати сифатида баҳолайди.

Меҳнат қобилиятининг камида 33 фоизга йўқолиши ҳам оғир тан жароҳати белгиларида бири ҳисобланади. Бу ҳолат жабрланувчининг доимий меҳнат фаолиятига сезиларли зарар етганлигини англатади. . Суд томонидан ушбу ҳолатларда судланувчи уч йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ёхуд уч йилдан беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятининг оддий ва квалификацияланган таркиблари назарда тутилган. Жиноятнинг квалификация белгилари унинг ижтимоий хавфлилик даражасини оширувчи ҳолатлар бўлиб, бундай вазиятларда айбдорга нисбатан оғирроқ жазо тайинланади

Жиноят кодексига кўра, қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятини оғирлаштирувчи белгилар икки гуруҳга бўлинади. Биринчи гуруҳ куйидагилар:

- а) ҳомиладорлиги айбдорга аён бўлган аёлга нисбатан;
  - б) ўз хизмат ёки фуқаролик бурчини бажариши муносабати билан шахсга ёки унинг яқин қариндошларига нисбатан;
  - в) ўта шафқатсизлик билан;
  - г) оммавий тартибсизликлар жараёнида;
  - д) тамагирлик ниятида;
  - е) безорилик оқибатида;
  - ж) миллатлараро ёки ирқий адоват замирида;
  - з) диний таассублар замирида;
  - и) инсон аъзоларини ва (ёки) тўқималарини олиш мақсадида;
  - к) бир гуруҳ шахслар томонидан;
  - л) қуролни ёки совуқ қурол сифатида фойдаланилиши мумкин бўлган ашёларни ишлатиб содир этилган бўлса, — беш йилдан саккиз йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.
- Иккинчи гуруҳ куйидагилар:
- а) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан;
  - б) такроран, хавфли рецидивист ёки илгари ушбу Кодекснинг 97-моддасида назарда тутилган тарзда қасддан одам ўлдирган шахс томонидан;
  - в) ўта хавфли рецидивист томонидан;
  - г) уюшган гуруҳ аъзоси томонидан ёки шу гуруҳ манфаатларини кўзлаб содир этилган бўлса;
  - д) жабрланувчининг ўлишига сабаб бўлса, —

саккиз йилдан ўн йилгача озодликдан маҳрум қилиш билан жазоланади.

Мазкур ҳолатлар жиноятнинг ижтимоий хавфлилигини янада кучайтиради. Масалан, бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган жиноят жабрланувчи учун янада хавфли ҳисобланади. Худди шундай, ҳомиладор аёл ёки ожиз аҳволдаги шахсга нисбатан зўравонлик ишлатилиши инсонпарварлик тамойилларига зид бўлиб, қонунчиликда оғирлаштирувчи ҳолат сифатида баҳоланади.

Безорилик оқибатида содир этилган оғир тан жароҳати жамият осойишталигига ҳам салбий таъсир кўрсатади. Шу сабабли бундай ҳолатларда судлар томонидан қатъийроқ жазо тайинланади.

Агар қасддан баданда оғир шикаст етказиш оқибатида жабрланувчи вафот этса, қилмиш қўшимча равишда инсон ўлимига сабаб бўлган ҳолат сифатида баҳоланади ва айбдорга нисбатан янада оғир жазо қўлланилади.

Демак, жиноятнинг квалификация белгилари қилмишнинг хавфлилиқ даражасини аниқлашда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, улар жиноятни тўғри юридик баҳолаш ва адолатли жазо тайинлашга хизмат қилади.

Қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятлари бўйича суд амалиётида энг муҳим масалалардан бири етказилган тан жароҳатининг оғирлик даражасини тўғри аниқлаш ҳисобланади. Чунки жиноятни тўғри квалификация қилиш бевосита жабрланувчига етказилган зарар турига боғлиқ бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси билан боғлиқ ишларини кўриб чиқишда судлар аввало жиноят таркибининг мавжудлигини аниқлайди: қасднинг мавжудлиги, зарар етказиш усули, оқибат ва сабабий боғланиш синчиклаб ўрганилади.

Суд амалиётида асосий далиллардан бири — суд-тиббий экспертиза хулосаси ҳисобланади. Ушбу экспертиза орқали:

- тан жароҳатининг оғирлик даражаси;
- унинг ҳаёт учун хавфлилиги;
- организм функцияларига таъсири;
- меҳнат қобилиятининг йўқотилиш даражаси аниқланади.

Суд-тиббий экспертиза хулосаси жиноятни тўғри малакалашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиб, судлар одатда айнан шу хулосага асосланади.

Амалиётда учрайдиган муаммолардан бири — жароҳатнинг оғир ёки ўртача оғир эканлигини аниқлашдаги мураккаблиқдир. Баъзи ҳолларда жароҳатнинг оқибатлари вақт ўтиши билан кучайиши ёки камайиши мумкин, бу эса экспертиза жараёнини янада мураккаблаштиради.

Шунингдек, суд амалиётида қасдни исботлаш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Айбланувчининг ҳаракатлари, ишлатилган восита, жароҳат етказилган жой ва вазият таҳлил қилиниб, унинг нияти аниқланади.

Айрим ҳолларда жиноят безорилик, оилавий низолар ёки шахсий адоват натижасида содир этилади. Бундай ҳолатлар суд томонидан алоҳида баҳоланади ва жазо тайинлашда инобатга олинади.

Суд амалиёти ва суд-тиббий экспертиза қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятларини тўғри ҳал қилишда энг муҳим босқич ҳисобланади.

Қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятларининг олдини олиш жамиятда тинчлик ва хавфсизликни таъминлашнинг муҳим йўналишларидан биридир. Бундай жиноятлар кўпимча низоли вазиятлар, оилавий можаролар, ички ғазабни назорат қила олмаслик ёки ижтимоий муҳитдаги салбий омиллар натижасида юзага келади. Шу сабабли профилактика чораларини кучайтириш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси билан боғлиқ жиноятларнинг олдини олишда бир нечта асосий йўналишлар мавжуд:

Биринчидан, аҳолининг ҳуқуқий онгини ошириш муҳимдир. Фуқаролар ўз ҳаракатларининг ҳуқуқий оқибатларини билиши, жиноят содир этиш қандай жиддий жавобгарликка олиб келишини англаб етиши керак. Бу борада оммавий ахборот воситалари, таълим муассасалари ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ҳамкорлиги катта роль ўйнайди.

Иккинчидан, оилавий ва маиший низоларни эрта босқичда ҳал қилиш механизмларини ривожлантириш зарур. Кўплаб оғир тан жароҳатлари айнан уй-жой ва оилавий можаролар оқибатида юзага келади. Медиация ва профилактик суҳбатлар бундай ҳолатларнинг олдини олишга ёрдам беради.

Учинчидан, ички ишлар органлари томонидан профилактик назорат ва рейд тадбирларини кучайтириш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Илгари зўравонлик содир этган шахслар билан индивидуал профилактик ишлар олиб борилиши керак.

Тўртинчидан, ёшлар ўртасида спорт, маданий ва ижтимоий тадбирларни ривожлантириш ҳам жиноятчиликнинг камайишига ижобий таъсир кўрсатади. Чунки бўш вақтни тўғри ташкил этиш зўравонликка мойилликни камайтиради.

Шунингдек, алкоғол ва бошқа маст қилувчи моддалар таъсирида содир этиладиган жиноятлар ҳам кўп учрайди. Шу сабабли бундай моддаларнинг ноқонуний истеъмолини чеклаш ва назорат қилиш ҳам профилактиканинг муҳим қисми ҳисобланади.

Қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятларини камайтириш учун комплекс ёндашув зарур бўлиб, ҳуқуқий тарғибот, ижтимоий профилактика ва давлат органларининг ҳамкорлиги муҳим ўрин тутаяди.

Қасддан баданда оғир шикаст етказиш жинояти инсон соғлиғи ва ҳаётига бевосита хавф туғдирувчи, ижтимоий жиҳатдан энг хавфли жиноятлардан бири ҳисобланади. Ушбу жиноят натижасида жабрланувчининг соғлиғи оғир

даражада бузилади, айрим ҳолларда эса у бутунлай меҳнат қобилиятини йўқотиши ёки доимий ногиронликка учраши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси ушбу турдаги жиноят учун жавобгарликни аниқ белгилаб, жамиятда ҳуқуқий тартиботни таъминлашга хизмат қилади. Мазкур модда орқали қонун чиқарувчи орган инсон соғлиғини энг муҳим ҳуқуқий қадрият сифатида ҳимоя қилади.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, бу жиноятнинг содир этилиши кўпинча шахсий низолар, безорилик, ғазабни назорат қила олмаслик ёки ижтимоий муҳитдаги салбий омиллар билан боғлиқ бўлади. Шу сабабли жиноятларнинг олдини олиш фақат жазо чораларига эмас, балки профилактика ва ҳуқуқий тарбияга ҳам боғлиқдир.

Умуман олганда, қасддан баданда оғир шикаст етказиш жиноятига қарши курашишда комплекс ёндашув, яъни ҳуқуқий жавобгарлик, профилактика чоралари ва жамиятнинг ҳуқуқий онгини ошириш муҳим роль ўйнайди.